

RAT U HRVATSKOJ: ASPEKTI MIGRACIJE I ETNIČNOSTI

Ovaj broj *Migracijskih tema* odlučili smo posvetiti ratu koji se oborio na našu Hrvatsku na pragu njezine neovisnosti. Smatrali smo da bi bilo nedopustivo zatvoriti se u ovom teškom času u znanstvenu izolaciju, a ne dati barem svoj skroman doprinos za razumijevanje stanja u kojemu se nalazimo. Znanstveno područje kojim se bavi Institut za migracije itekako ima značenje u današnjem trenutku, jer kretanje ogromnog broja izbjeglica u Hrvatskoj danas ulazi u domenu migracija, a velik dio rasprava u vezi s ratom i osamostaljivanjem Hrvatske odnosi se izravno i posredno na pitanja etničnosti.

Pa ipak moramo reći da smo bili zatečeni. Ideja o jednom izvanrednom "ratnom broju" časopisa *Migracijske teme* nastala je prvih mjeseci rata. Tek je nekoliko priloga u redakciji u to vrijeme bilo prikladno da se uvrsti u takav izvanredni broj. Tako smo smatrali relevantnim i dovršen članak Ante Laušića o egzodusu Nijemaca iz sada već bivšeg jugoslavenskog prostora. Tekst Jadranke Čačić-Kumpes i Jelene Zlatković Winter o etničkom konfliktu i razvitku bio je u pripremi otprije, a po tematici se dobro uklopio u naš koncept. Radovi Josipa Anića o naturalizaciji i Pavla Jonjića o djeci u egzilu također su nastali iz građe kojom su se autori bavili prije rata, a zatim su prilagođeni za ovaj broj. Rad Milana Mesića o izbjeglicama ponuđen je redakciji "u pravom trenutku". Autor ga je počeo pisati prije nego što je saznao za odluku redakcije da pripremi "ratni broj". S druge strane, članak Jadranke Čačić-Kumpes i Ivica Nejašmića o Petrinji, i prilog Ivana Lajića o Dubrovniku, napisani su na prijedlog urednika čak i "poslije roka". To je bio jedan od razloga za kašnjenje u izdavanju časopisa. Morali smo, osim toga, sačekati povratak kolege Lajića iz dubrovačke ratne zone. No zbog izuzetne aktualnosti ova dva rada, smatramo da se čekanje isplatilo.

Dakle, od ukupno sedam radova u ovom broju *Migracijskih tema* četiri se odnose na migracijsku (odnosno izbjegličku) problematiku, a tri na područje etničnosti. Dakako, etničnost i migracije vrlo se često prožimaju, a pogotovu danas u Hrvatskoj. Potrebno je, međutim, dati neke dodatne komentare u odnosu na pojavu etničnosti, pa i na samu ulogu znanosti.

Rat u Hrvatskoj bez sumnje ima snažnu etničku komponentu, mada treba reći da se s hrvatske strane ne radi, u bitnom smislu, o "etničkom ratu" (kako su ga nedavno htjeli prikazati neki zapadni promatrači). Etničnost je na hrvatskoj strani prisutna prije svega kao svojstvo hrvatskih građana, od kojih većina pripada hrvatskoj etniji jer je i sama hrvatska etnija "narodnosni sediment" stoljetne povijesti zemlje Hrvatske. No obrana domovine s hrvatske strane nije "etnička", već građanska stvar, pri čemu je važno imati na umu da je i etničnost, kao i "kultura", zanimanje, spol i slično, dio intimne zbilje pojedinih građana. Svi mi kao građani imamo više odrednica koje tvore našu osobnost, a ovisno o konkretnom pojedincu i njegovoj "osobnoj povijesti", te će odrednice kod različitih ljudi biti više ili manje važne. No njihova je relativna važnost promjenljiva. U ratnim uvjetima kad se neka zajednica nalazi u krizi, logično je da će socijalne odrednice, vezane za osjećaj zajedništva - pa prema tome i etnička odrednica - doći do jačeg izražaja. Dakako, u tim se uvjetima etničko i građansko približavaju. Štoviše usudujemo se ponuditi i tezu da etničko i građansko vrlo često imaju stanovit tendencijski kontinuitet u jezgri građanskog

društva. Ne tvrdimo, međutim, da građanska društva moraju imati i etničku homogenost, i dapače etničke manjine (u numeričkom smislu) mogu imati važnu pozitivnu ulogu ne samo kao "mostovi" između naroda, nego i kao dinamični činbenici u interakciji s većinskom etnijom. No kada govorimo o "tendencijskom kontinuitetu u jezgri" želimo reći to da i građansko podrazumijeva zajedništvo na dugi rok, i da je upravo etničko, u svom temeljnom značenju, moguće uopćiti kao "povijesni osjećaj zajedništva". Manjkavost, ili točnije rečeno, konfliktnost "povijesnih osjećaja zajedništva", prema viđenju pisca ovog uvodnika, bio je osnovni razlog zašto bivša Jugoslavija nije strukturalno mogla izrasti u demokratsko građansko društvo.

Sa strane agresora u ovom ratu, etničnost se profilira drukčije nego s hrvatske strane. Politika službene Srbije od prvog inzistiranja da pravo na samoodređenje imaju tzv. "narodi", a ne republike, razdvojila je etnički i građanski princip u svom programu imperijalističkih osvajanja. Jedino je tako mogla pozirati za područjima izvan svoje građanske vlasti, mada se tek malo prije borila svom silinom da na vlastitom području negira etnički princip (na Kosovu i u Vojvodini), kako bi uspostavila političku dominaciju "nad cijelim svojim teritorijem". Radi se dakle o dvostrukim mjerilima i o manipulaciji etničkim kategorijama. No i to je predmet za etnička istraživanja. Nije isključeno da ćemo u idućim brojevima *Migracijskih tema* objaviti neke priloge o tom aspektu etnopolitike, kao i o širem problemu međudnosa građanskoga i etničkog u izgradnji demokratskih društava. Poslije rata, koji (nadajmo se) neće još dugo trajati, smatramo da će takvi radovi biti potrebni.

Problem rata u vlastitoj sredini nije lak za znanost i znanstvenike. Znanstvenik je i građanin, i kao građanin dijeli sudbinu svojih sugrađana (i sunarodnjaka) u ratu. Ne može ostati indiferentan - ali kako sačuvati potrebnu "kritičnu distancu" prema nečemu što ga osobno dira? Nadalje postoji i opći problem. Rat je apsurd sa više strana. Apsurd je s gledišta napadača jer on uništavanjem želi nešto steći ili "stvoriti". Apsurd je za branitelja jer se mora izložiti pogibelji, a ponekad i umrijeti, da bi sebe na stanovit način spasio. Kao logička djelatnost, znanost mora ući u takvu "logičnost apsurdna", tragajući za korijenima sukoba, za zakonitostima u nepredvidivim preokretima, te za višim smislom i jasnoćom tamo gdje je smislenost najteže uočiti. Tako se i hrvatska znanost, pokušavajući shvatiti i opisati ovaj rat, nalazi u međupoložaju koji se može personificirati kao negdje između Dantea i Vergilija na njihovu putu kroz pakao.

Čini se da smo zasad rekli dovoljno u ovom uvodniku.

Emil Heršak,
glavni urednik